

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

МУДРЕВСЬКА ДАРИНА ОЛЕКСІВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 352:341.31
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ЗАГРОЗ
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ**
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

Д. О. МУДРЕВСЬКА
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:

СИМОНЕНКО Леся Іванівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **МУДРЕВСЬКА Дарина Олексіївна**
допущена до захисту

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від « _____ » _____ 2023 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор _____
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я та прізвище)

« _____ » _____ 2023 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **МУДРЕВСЬКА Дарина Олексіївна** захистила
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

МУДРЕВСЬКА Д. О. Розвиток територіальних громад в умовах загроз національній безпеці. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр» зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» - Поліський національний університет Міністерства освіти і науки України, Житомир 2023.

Визначено сутність та функціонування національної безпеки в територіальних громадах. Досліджено основні ризики територіальних громад в умовах воєнних загроз. Запропоновано повоєнне відновлення територіальних громад, після військового конфлікту.

Ключові слова: Безпека, територіальна громада, воєнний конфлікт, ризики, післявоєнна відбудова, інфраструктура.

SUMMARY

MUDREVSKA D. Development of territorial communities in conditions of threats to national security. Qualification work on manuscript rights work on obtaining an educational degree Bachelor in specialty 281 «Public management and administration» Polissia National University, Zhymomyr, 2023.

The essence and functioning of national security in territorial communities was determined, the main risks of territorial communities in the conditions of war threats were investigated, post-war restoration of territorial communities after a military conflict was proposed.

Key words: security, territorial community, military conflict, risks, post-war, reconstruction, infrastructure

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА СИСТЕМИ	8
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	16
РОЗДІЛ 2. РИЗИКИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ	18
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	24
РОЗДІЛ 3. ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	26
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	30
ВИСНОВКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34
ДОДАТКИ	39

ВСТУП

Актуальність дослідження є надзвичайно важливим у контексті сучасної ситуації в Україні. Загрози національній безпеці України, пов'язані з воєнними конфліктами та геополітичною напруженістю, ставлять перед країною складні завдання щодо забезпечення стійкості та розвитку.

Розвиток територіальних громад в цих умовах має вирішальне значення для зміцнення національної безпеки та створення умов для стійкого економічного та соціального розвитку. Розуміння ризиків, з якими стикаються територіальні громади, а також розробка ефективних стратегій відновлення та розвитку, є критичними факторами успішного подолання складностей та забезпечення сталого розвитку країни.

Це дослідження дозволить уявити широку картину впливу воєнних загроз на розвиток територіальних громад, виявити основні ризики та проблеми, з якими вони стикаються, а також запропонувати конкретні заходи та рекомендації для їх ефективного відновлення та розвитку.

Отже, дане дослідження має велике значення для урядових органів, місцевих влад та громадських організацій, що займаються питаннями національної безпеки та розвитку територіальних громад. Результати дослідження можуть бути використані для прийняття стратегічних рішень, формування політик та програм, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку та безпеки українського суспільства.

Об'єктом дослідження є вплив загроз національній безпеці на розвиток територіальних громад в Україні.

Предметом дослідження є розвиток територіальних громад в Україні.

Метою роботи є дослідження розвитку територіальних громад в умовах загроз національній безпеці України.

Для досягнення поставленої мети в роботі будуть вирішуватися такі завдання:

1. Аналіз національної безпеки системи загалом, виявлення основних складових та пріоритетних напрямків для забезпечення сталості та розвитку.

2. Вивчення ризиків, які виникають у процесі розвитку територіальних громад в умовах воєнних загроз. Виявлення можливих сценаріїв та наслідків впливу конфліктів та загроз на територіальні громади.

3. Аналіз заходів та стратегій зменшення ризиків для забезпечення стійкості та безпеки територіальних громад.

4. Вивчення процесу повоєнного відновлення та розвитку територіальних громад. Аналіз інфраструктурного, соціально-економічного та адміністративного відновлення, а також самореалізації громад в умовах післяконфліктного періоду.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань, використані наступні методи дослідження:

Аналітичний метод: Використання цього методу дозволить провести аналіз наукової літератури, законодавства, статистичних даних, доповідей та звітів, що стосуються національної безпеки та розвитку територіальних громад. Це допоможе зрозуміти теоретичну базу і основні підходи до розвитку громад в умовах загроз.

Компаративний аналіз: Дослідження може включати порівняльний аналіз розвитку територіальних громад в Україні та в інших країнах, які також зіткнулися з воєнними загрозами. Це дозволить зробити висновки про ефективні практики, що можуть бути застосовані в українському контексті.

Системний аналіз: Використання системного підходу дозволить розглядати територіальні громади як складні соціально-економічні системи, що взаємодіють з іншими елементами суспільства. Цей підхід дозволить оцінити вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на розвиток громад.

Елемент наукової новизни дослідження полягає у розробці вирішення безпеки, а саме здатності держави ефективно протистояти різним загрозам.

Практичне значення отриманих результатів. Наведені у кваліфікаційній роботі ідеї, щодо забезпечення безпеки, протидія військовій загрозі, вирішення проблем повоєнного відновлення.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень за темою кваліфікаційної роботи доповідались на науково-практичних конференціях, за результатами яких, опубліковано дві наукові праці.

Інформаційну базу включають законодавчі, підзаконні, нормативно-правові акти, наукові праці сучасних і зарубіжних вчених, інформаційні ресурси регіональних та центральних органів та інформаційних ресурсів мережі Інтернет.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, головних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг 40 сторінок

РОЗДІЛ 1.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА СИСТЕМИ

Поняття безпеки національної системи означає рівень захисту, стабільності та безпеки держави чи організації перед обличчям як внутрішніх, так і зовнішніх загроз. Ця концепція охоплює цілісний підхід до захисту всіх аспектів існування держави, включаючи, але не обмежуючись ними, політичні, економічні, соціальні, військові та технологічні аспекти.

Вирішальним аспектом безпеки системи є здатність держави чи організації ефективно протистояти різноманітним загрозам. Ці загрози можуть виникати зсередини системи та пов'язані зі стабільністю внутрішніх суспільних процесів, або ззовні системи та пов'язані зі станом міжнародних відносин та геополітичними обставинами [5. с.11].

Питання національної безпеки є одними з найважливіших і складних явищ суспільно-політичного життя. Теорія національної безпеки — це метанаука, яка поєднує різні аспекти соціальних, військових, гуманітарних, технічних, психологічних і біологічних наук з метою вивчення сутності, змісту, методів, форм і засобів забезпечення безпеки окремих осіб і спільнот на різних рівнях [2]. У зв'язку з цим у дослідженні національної безпеки використовується декілька категорій, зокрема національні інтереси, безпека, національна безпека, об'єкти і суб'єкти національної безпеки, фактори, що забезпечують безпеку, загрози, небезпека, система, що забезпечує національну безпеку, принципи національної безпеки та функції національної безпеки, серед інших.

Безпека - це стан, за якого окремим особам і групам ніхто або ніщо не загрожує з будь-якої причини. Це також колективні зусилля людей, суспільства, держави та світової спільноти для виявлення, стримування, зменшення, викорінення та пом'якшення будь-яких потенційних загроз, здатних завдати шкоди, завдати шкоди матеріальним чи абстрактним цінностям і перешкодити прогресу. Наявність доступу до безпеки є важливою передумовою та життєво

важливим фактором для виживання та процвітання окремих людей, груп, держав і світу в цілому.

Коли національні держави почали з'являтися, вони стали основним центром міжнародних відносин, спричинивши зсув безпеки до національної безпеки. Філософ і політичний теоретик Томас Гоббс (1558-1679 рр.) свого часу проголосив, що національна безпека є не лише суттю державницької мудрості, а й головною метою існування держави. Гоббс стверджував, що без нього держава взагалі не зможе існувати.

Поняття національної безпеки підкреслює значущу позицію нації як політичного суб'єкта, відповідального за просування інтересів суспільства, підтверджуючи, що національна держава залишається основною формою політичної організації суспільства, і що національна держава залишається важливим учасником глобальної дипломатії та справ.

У сучасному світі, який характеризується глобалізацією, концепція незалежної державності набуває все більшого значення. У 20-му столітті відбулося зростання національних держав, їх кількість зросла з 62 перед Першою світовою війною до 74 до 1946 року та більш ніж утричі до 193 до кінця століття. Стан національної безпеки відображає рівень забезпечення інтересів незалежних держав. Нехтування суверенітетом та інтересами національних держав є хибним підходом, який часто призводить до конфліктів [16. с.34].

У 20 столітті поняття національної безпеки дебютувало в політичному лексиконі, коли президент Т. Рузвельт представив своє послання до Конгресу США в 1904 році, в якому він пояснив придбання зони Панамського каналу як необхідне для забезпечення національної безпеки. Основу для сучасного розуміння національної безпеки було закладено з прийняттям «Акту про національну безпеку» в Сполучених Штатах у 1947 році. SINA було засновано для досягнення трьох основних цілей в інтересах національної безпеки.

— Посилення координації між зовнішньою, внутрішньою та військовою політикою має вирішальне значення.

— Підвищуючи потенціал і можливості інтелекту, можна розширити його можливості.

— Акт обґрунтування «оборонної співпраці» з військовими силами.

Функція національної безпеки базується на мережі взаємовідносин між індивідами та суспільством, громадянами та державою, суспільством і державою, різними державами. Як така національна безпека характеризується якістю як внутрішньодержавних, так і міжнародних відносин, які визначають ефективність правової та соціальної систем держави щодо захисту основних прав і свобод людини і громадянина, збереження основних цінностей та інтересів суспільства, а також захист суверенітету держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Основний напрямок національної безпеки охоплює [8]:

— Конституційні права і свободи людини і громадянина є надзвичайно важливими.

— Суспільство охоплює різноманітний діапазон цінностей, включаючи духовні, моральні, етичні, культурні, історичні, інтелектуальні, і матеріальні цінності, а також її інформаційні, екологічні та природні ресурси.

— Конституційний лад, територіальна цілісність, недоторканність суверенітету держави — все це є істотними складовими.

— Це й самобутність нації та інших національних спільнот, а також фактори, що сприяють їхньому саморозвитку.

— Предметом інтересу є функціональні ролі та фактори розвитку соціальних спільнот.

— Безпосередній стан природи та природного середовища.

Суб'єктами національної безпеки в Україні є держава, Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, РНБО, суди загальної юрисдикції, прокуратура, громадяни, громадські організації та об'єднання. Держава є основним суб'єктом забезпечення національної безпеки. Суб'єкти національної безпеки охоплюють різні сфери, зокрема політичну, економічну, соціальну,

інтелектуальну та інші. Саме через ці сфери держава може захистити інтереси своїх громадян, суспільства та себе.

За соціальними функціями національна безпека України поділяється на окремі категорії, до яких належать політична, економічна, державна, соціальна, інформаційна, науково-технічна, екологічна, гуманітарна та військова безпека. Кожна з цих категорій унікальна, але вони тісно пов'язані та залежать одна від одної. Усі окремі компоненти однаково важливі для створення комплексної системи безпеки. Однак, залежно від історичного контексту та різних факторів, кожна категорія може набувати більшого значення, ніж інші.

Політична безпека — це комплексний стан захисту політичних інтересів окремих осіб, соціальних груп і держав від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також здійснення комплексу заходів для забезпечення цього захисту. Хоча її часто ототожнюють із державною безпекою, її сфера значно ширша. Як стрижневий компонент національної безпеки, політична безпека охоплює захист усіх сторін політичного життя, включаючи захист прав і свобод громадян, політичних партій, громадсько-політичних організацій і рухів, а також автономію і суверенітет держави від політичної примхливості та екстремізму всередині нації, політичного тиску та агресивних тенденцій у світовій спільноті [21. с.34].

Видатний англійський філософ Томас Гоббс наголошував на важливості представницької демократії як найефективнішої форми політичної організації для забезпечення політичної безпеки. У цій формі демократії різні групові інтереси належним чином представлені та враховані. За допомогою цивілізованих методів представницька демократія може об'єднати різні інтереси суспільства та знайти точки дотику.

Термін «державна безпека» стосується захисту інституцій, необхідних для успішного управління державними справами. Ці інститути охоплюють державний суверенітет, територіальну цілісність, державний кордон, конституційний лад, державну владу, економічну життєздатність, науково-технічний прогрес і оборонний потенціал. Стан економічної безпеки гарантує

реалізацію економічного суверенітету та зростання в рамках міжнародної системи. Економічний прогрес держави можна забезпечити, спираючись на досягнення науки і техніки.

Важливо забезпечити безперебійну роботу виробництва навіть у ситуаціях, коли зовнішні поставки припиняються або виникають внутрішні надзвичайні ситуації, шляхом підтримки або швидкого оновлення виробничих процесів. Мета полягає в тому, щоб забезпечити стабільне джерело фінансування своєї кредитно-грошової системи, а також задовольнити потреби суспільства в несприятливих внутрішніх і зовнішніх умовах [7. с.56].

Основа економічної стабільності залежить від здатності держави створювати необхідні матеріальні умови для всебічного розвитку суспільства, одночасно діючи як автономний суб'єкт у мікроекономічних питаннях. Економічна безпека охоплює захист економічних засобів існування від незаконних і дестабілізуючих фінансових і економічних дій, вчинених певними особами, організаціями та іноземними державами. Це стосується захисту економічних свобод і свобод, майна громадян, громадських установ і держави, а також забезпечення економічного паритету, вільної торгівлі та економічної діяльності відповідно до чинного законодавства. Найважливішим елементом економічної безпеки є узгодження економічної та промислової системи з потребами виробництва та економічного зростання нації.

Економічну безпеку можна класифікувати за різними напрямками, включаючи, але не обмежуючись, демографічні аспекти, продовольство, ресурси, питну воду, енергію, ціни, фінансово-грошові та кримінальні аспекти.

Концепція соціального забезпечення говорить про умову захисту соціального добробуту окремих осіб, груп і суспільства в цілому. Від соціального забезпечення залежить підтримка нормального рівня життя суспільства, запобігання занепаду певних груп суспільства і навіть виживання України як нації [25]. Цей стан стабільності підтримується правовими стандартами та інститутами безпеки, які захищають людські свободи, суспільне майно, культурні та матеріальні цінності.

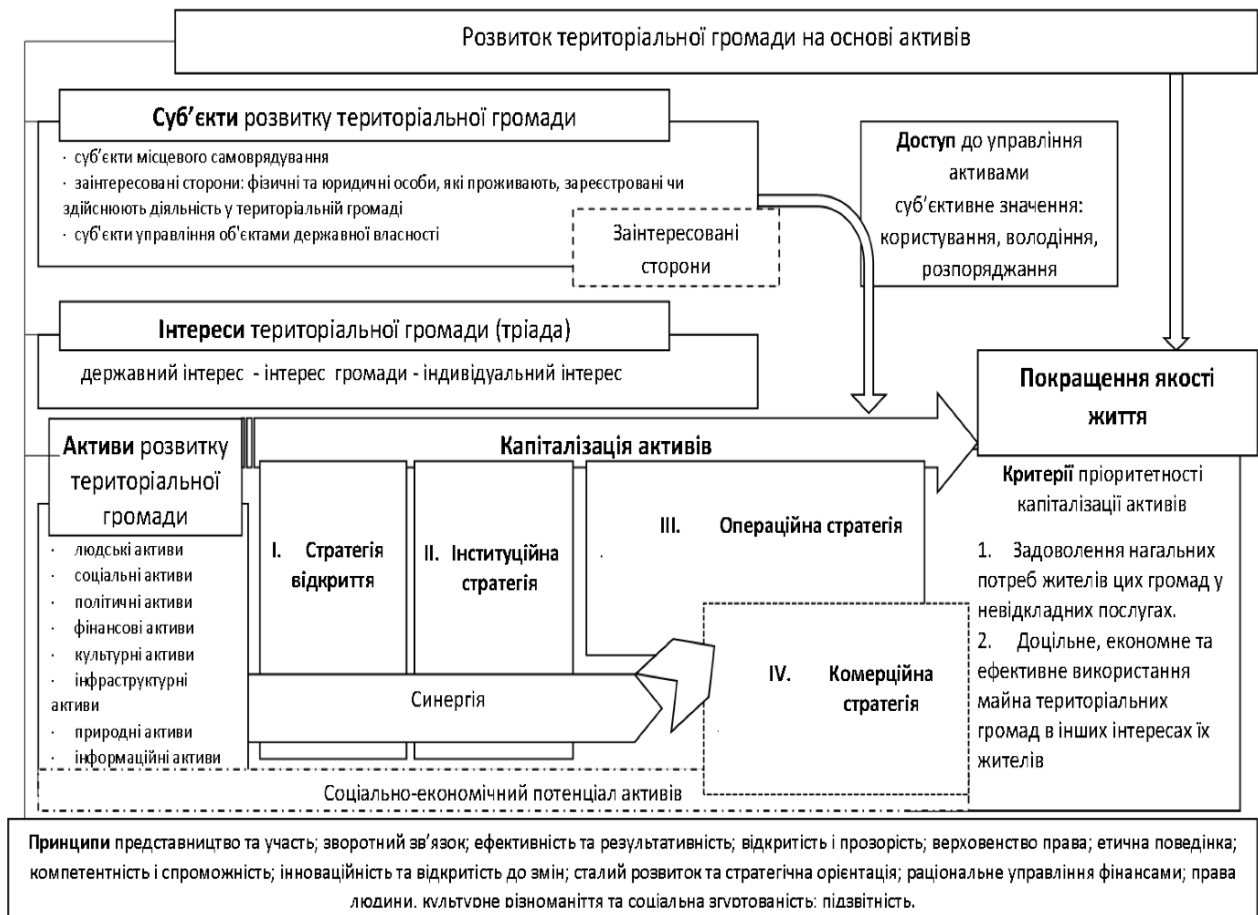

Рис. 1.1. Схема розвитку територіальних громад з врахуванням активів

Складено автором за [13]

Рівень захищеності та стійкості таких критичних сфер, як економіка, військо, управління до дестабілізуючих інформаційних впливів визначає інформаційну безпеку як суспільства, так і держави. На індивідуальному рівні інформаційна безпека стосується рівня та якості знань щодо всіх аспектів життя та захисту від шкідливих маніпуляцій та дезінформації, які можуть вплинути на психічне благополуччя. Цей рівень безпеки підтримується за допомогою законодавчих та інституційних рамок, які гарантують надання надійної інформації для прийняття обґрунтованих рішень і захист державних ресурсів.

Оскільки суспільство продовжує розвиватися, ідея національної безпеки також розширюється, охоплюючи нові сфери суспільного життя. Прикладом цього є стратегія національної безпеки Сполучених Штатів 21-го століття, яка тепер включає гуманітарний аспект: систему освіти. Це доповнення є підтвердженням політики держави щодо заохочення наукового прогресу та

створення оптимальних умов для інтелектуального зростання. Загальновідомим фактом, заснованим на світовому досвіді, є те, що якість життя та соціально-економічний статус нації тісно пов'язані з рівнем освіти в її суспільстві та значенням, яке воно надає інтелектуальним заняттям [45].

Неможливо досягти національної безпеки без гуманітарної безпеки та її складової інтелектуальної безпеки. Гуманітарна безпека України передбачає збереження духовного благополуччя суспільства. Це включає захист гуманітарних ресурсів нації, таких як фізичне та психічне здоров'я, соціальний добробут, моральність, духовність, інтелектуальний потенціал, психологічна злагодженість та гуманітарні ініціативи. Інтелектуальною безпекою називають створення необхідних умов для вирощування та функціонування інтелектуальних ресурсів, таких як система освіти та науки, інтелектуальна власність, комп'ютерна інфраструктура, бази даних на електронних та друкованих носіях, системи зв'язку [34. с.78].

Основою безпеки України як нації, поряд з економічною стабільністю, є військова безпека. У світлі ескалації загроз національній безпеці важливість військового захисту може зрости. Концепція військової безпеки зосереджена на захисті фундаментальних цінностей, інтересів, прав і свобод як суспільства, так і держави від можливих порушень із застосуванням військової сили. Є науковці, які сприймають військову безпеку як специфічну умову міждержавних відносин і обороноздатності держави. Це передбачає мінімізацію ймовірності збройного конфлікту або опір участі нації в ньому.

Воєнна безпека унікальна тим, що вона функціонує одночасно як складова державної безпеки і як окремий суб'єкт. Він охоплює всі різні види безпеки, включаючи соціальну, економічну, екологічну та інформаційну безпеку. Ідея військової безпеки тісно пов'язана з поняттям військової небезпеки складної мережі політичних, фінансових і військових факторів, що існують між державами, які потенційно можуть призвести до військового зіткнення різного масштабу за певних ситуацій і умов. Україні, як і іншим державам, загрожує військова небезпека, яка виникає внаслідок можливості

заспати напад з боку іншої держави чи коаліції держав, а також наступних наслідків такого нападу.

Масштаб функціонування свідчить про те, що безпека України як нації переплетена та взаємозалежна з безпекою світової спільноти. По суті, національна безпека передбачає забезпечення підтримки міжнародної безпеки в межах незалежних суверенних держав. На регіональному рівні безпека діє як регіональна безпека, тоді як глобальна безпека відноситься до безпеки у світовому масштабі [19. с.65].

Міжнародна безпека стосується відносин між націями та людьми, які захищають мир і запобігають будь-якій реальній загрозі глобальному розвитку. Це дозволяє націям здійснювати свій суверенітет, право на самовизначення та соціально-політичну самореалізацію без будь-якого зовнішнього втручання чи тиску. Відповідальність за підтримання міжнародної безпеки лежить на плечах держав і міжнародних інституцій. Вона передбачає використання універсальних механізмів і гарантій, що запобігають застосуванню сили в міжнародних відносинах, територіальній анексії, втручанням у внутрішні справи інших держав. У сфері глобальної політики міжнародна безпека вважається життєво важливою функцією світового співтовариства, яка підтримується через роззброєння, демократичні цінності, повагу до суверенітету та регулювання регіональних військових конфліктів. Україна визнає міжнародну безпеку вирішальним чинником власної національної безпеки.

Протягом історії багато вчених і політичних діячів визнавали фундаментальну роль інтересів у формуванні дій і рішень окремих людей, суспільств, націй і держав. Основою національної безпеки, зокрема, є захист національних інтересів. Добре відоме прислів'я, створене лордом Пальмерстоном, стверджує, що в Англії союзи та суперництво можуть змінюватись, але національні інтереси залишаються непохитними та міцними [43. с.11].

У. Ліпман, американський журналіст і соціолог, першим визначив національну безпеку під категорією національних інтересів. За словами

Ліппмана, держава може вважатися безпечною, якщо вона готова відмовитися від своїх законних інтересів, щоб запобігти війні, але все ще має можливість захистити ці інтереси шляхом війни, якщо це необхідно [42]. Основоположник концепції «політичного реалізму» Г. Моргентау вважав, що політика кожної держави має базуватися на ідеї національних інтересів, визначених силою. Незважаючи на різноманітність підходів до визначення національних інтересів та триваючі науково-політичні дискусії щодо їх ролі в політичній діяльності, вони залишаються невід'ємною та визначальною складовою національної безпеки.

Висновки до розділу 1

Отже, національна безпека є важливим складником стабільного розвитку країни і її територіальних громад. Вона забезпечує захист національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності. Система національної безпеки України складається з комплексу заходів, організаційних структур, законодавства та політичних стратегій, спрямованих на протидію загрозам і забезпечення безпеки країни.

Держава має активно впроваджувати та зміцнювати механізми національної безпеки, зокрема в контексті розвитку територіальних громад. Це включає удосконалення системи управління, забезпечення ефективного контролю та координації дій між різними рівнями влади. Загрози національній безпеці можуть походити як зовні, так і зсередини країни. Важливо розуміти ризики, пов'язані з тероризмом, кібератаками, розповсюдженням зброї масового знищення та іншими небезпечними явищами. Ефективне забезпечення національної безпеки вимагає впровадження системи попередження, реагування та протидії загрозам. Роль територіальних громад у цьому процесі полягає в активній співпраці з органами влади, мобілізації громадськості та забезпеченні безпеки на місцевому рівні.

Для ефективного розвитку територіальних громад у контексті національної безпеки необхідно враховувати специфічні особливості кожного регіону, забезпечувати їх соціально-економічне зростання, залучати громадян до процесу прийняття рішень та формування політик безпеки. Важливим аспектом забезпечення національної безпеки є підвищення рівня свідомості громадян про загрози, навчання навичкам самозахисту та виявлення підозрілих активностей. Це сприяє зміцненню безпекової культури та громадського довіри.

РОЗДІЛ 2.

РИЗИКИ РОЗВИТКУ ТЕОРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ

Історичний контекст розвитку територіальної громади в політичному житті України і економічний розвиток після здобуття незалежності був відзначений значними проблемами. Країна бореться з корупцією, політичною нестабільністю та економічними труднощами. Незважаючи на ці виклики, Україна досягла значних успіхів у розвитку своїх територіальних громад. У 2014 році український уряд розпочав реформу децентралізації, спрямовану на розширення повноважень місцевих громад і покращення їх спроможності надавати громадянам необхідні послуги. Проте військові загрози суттєво вплинули на розвиток територіальних громад України. Конфлікт, що триває на сході України, порушив життя мільйонів людей, спричинивши переміщення понад 1,6 мільйона людей. Через це громадам у зонах конфлікту важко розробляти та впроваджувати ініціативи розвитку громади [8. с.51].

Розвиток територіальних громад в Україні умовах воєнних загроз викликає безпекові, економічні, соціальні та політичні ризики. Воєнний конфлікт на території країни серйозно підірвує стабільність і нормальне функціонування місцевого самоврядування та розвитку територій. Нижче розглянемо деякі з цих ризиків.

Воєнний конфлікт створює безпосередню загрозу безпеці жителів територіальних громад. Можлива ескалація насильства, знищення житлових будівель, інфраструктури, порушення прав людини та громадянського порядку. Територіальні громади можуть стати мішенню для атак, а мешканців вимушені залишати свої домівки, що призводить до масового вимушеного переміщення населення і погіршення гуманітарної ситуації [38. с.45].

Воєнний конфлікт негативно впливає на економіку територіальних громад. Заводи, підприємства та інші інфраструктурні об'єкти можуть бути пошкоджені або зруйновані, що веде до зупинки виробництва та збитків для

бізнесу. Туризм, торгівля та інші галузі також можуть зазнати серйозних збитків через зменшення попиту та зниження інвестицій.

Воєнний конфлікт призводить до соціального розладу в територіальних громадах. Загибель та поранення мешканців, розриви у сімейних зв'язках, травми та психологічний стрес впливають на життя та самопочуття населення. Доступ до освіти, медичних послуг та інших соціальних послуг може бути обмежений або навіть зупинений. Крім того, може спостерігатись ескалація міжетнічних конфліктів та зростання соціальної напруги.

Воєнний конфлікт порушує політичний лад та розвиток територіальних громад. Централізований уряд може здійснювати більш жорсткі контрольні заходи, що обмежують самоврядування на місцях. Призначення тимчасових управлінців та збільшення впливу центральної влади можуть призвести до зменшення ролі місцевих громад у прийнятті рішень та розвитку своїх територій.

Воєнний конфлікт може мати серйозний вплив на довкілля територіальних громад. Порушення екологічного балансу, забруднення ґрунтів, водойм та повітря, знищення природних резерватів та екосистем можуть мати довготривалі наслідки для здоров'я населення та природних ресурсів.

У випадку воєнного конфлікту важливо забезпечити міцний соціальний захист та безпеку населення територіальних громад. Розумне планування економічного відновлення після воєнного конфлікту, підтримка місцевого самоврядування та міжнародна допомога можуть сприяти зниженню ризиків та стимулювати розвиток територіальних громад у подальшому [15].

Після оголошення Росією війни після 24 лютого пріоритети розвитку територіальних громад в Україні кардинально змінилися, ставши зосередженими на безпеці та виживанні. Водночас стало очевидним, що громади, які володіють розвиненим управлінським, людським, фінансовим та економічним капіталом, демонструють значно вищий рівень спроможності та стабільності.

Зростання територіальних громад тісно пов'язане з обставинами воєнного стану та післявоєнної відбудови сучасності та залежить від таких факторів: Спроможність територіальних громад розпізнавати власні ресурси розвитку є надважливою. У процесі розвитку громади беруть участь не лише територіальні громади, але й бізнес-сектор, домогосподарства та організації громадянського суспільства, які залучають свої активи для досягнення цієї мети.

Досягнення стійкості в умовах сучасних викликів призвело до капіталізації активів територіальних громад.

Як зазначає Шевчук О.М. інтереси територіальної громади ґрунтуються на «тріаді інтересів» [38]:

- інтерес держави;
- інтерес громади, під яким розуміють спільний інтерес, враховуючи індивідуальний інтерес;
- особисті інтереси суб'єктів.

За Шевчуком О.М. «виходячи з того, що результативне управління активами територіальних громад передбачає задоволення нагальних потреб жителів, слід зауважити – як правило, жителі – члени територіальної громади мають різні думки. Як вже зазначалось, потреби жителів, а також їх інтереси досить різноманітні, що може впливати на прийняття рішень. І тут важливо відзначити державний інтерес – дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя згідно з Конституцією України» [38, с.98]. Впроваджено системний безпековий підхід до забезпечення розвитку територіальних громад та їх життєдіяльності.

Інтереси громади (спільний інтерес), мешканці територіальної громади мають різні погляди на результати управління. Територіальні громади мають інтереси та особливості. такі як: територіальні, соціально-економічні, історичні, які спрямовуються на забезпечення умов для розвитку та життєдіяльності.

Інтерес суб'єктів (індивідуальний інтерес) – компонент, який відповідає за питання управління активами громад. Члени територіальної громади є основними носіями спільних інтересів.

Слід відмітити, що інтереси жителів територіальної громади можуть не збігатися з інтересами держави та мати як позитивний, так і негативний економіко-соціальний ефект. Формуванню соціального капіталу громади сприяє взаємне врахування всієї тріади інтересів. Спроможність територіальної громади дійти компромісу та максимально гармонізувати інтереси усіх зацікавлених сторін є умовою стійкості та життєздатності.

Як зазначає лауреат нобелівської премії Д Норт, Невизначеність інтересів заснована на основних таких причинах [41]:

- « невизначеність, яка може бути зменшена за збільшення інформації в рамках існуючого обсягу знань;
- невизначеність, яка може бути зменшена за збільшення обсягу знань в рамках існуючого інституційного каркаса;
- невизначеність, яка може бути зменшена тільки за допомогою зміни інституційного каркаса;
- невизначеність, характерна для нових, що не зустрічалися раніше, ситуацій, яка тягне за собою зміну структури переконань;
- залишкова невизначеність, яка виступає основою для «ірраціональних» переконань» [41].

У. Ерроу у своїй праці зазначає «що соціальна функція вибору, котра показує зв'язок між індивідуальними перевагами і колективним вибором, повинна відповідати, проте не відповідає одночасно чотирьом вимогам перехідності, якщо колективний вибір А більш прийнятний, ніж вибір Б, а вибір Б – ніж вибір В, то вибір А прийнятніший, ніж вибір С» [40];

В умовах воєнного стану в Україні активізуються процеси самоорганізації та налагоджується взаємодія суб'єктів в територіальній громаді відбувається формування безпекового середовища.

При обговоренні ризиків, пов'язаних із військовими загрозами та розвитком територіальних громад, важливо розглядати систему національної безпеки України в цілому. Система національної безпеки України базується на комплексному підході до захисту держави від зовнішніх загроз, де важливу

роль відіграють різноманітні сили безпеки, такі як збройні сили, служби внутрішньої безпеки та інші організації. Водночас виникає потреба оцінити вплив військових загроз на розвиток територіальних громад. Наприклад, необхідно проаналізувати вплив військових загроз на економічні, соціальні та політичні показники розвитку територіальних громад [15. с.67].

Ми провели тенденції аналізу впливу військових загроз на економічні, соціальні та політичні показники розвитку територіальних громад.

Економічні показники:

— Зниження інвестицій: Військові загрози можуть впливати на негативну динаміку інвестицій через непевність та ризики, пов'язані зі збройним конфліктом.

— Скорочення зовнішньої торгівлі: Військові конфлікти можуть призвести до зниження зовнішньої торгівлі через обмеження переміщення товарів та послуг, вплив на інфраструктуру та зниження довіри з боку партнерів.

— Збільшення державних витрат: Для забезпечення безпеки та обороноздатності, уряд може змушений збільшити витрати на військові потреби, що може призвести до скорочення видатків на інші сфери, такі як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура тощо.

— Зниження промислової продуктивності: Військові загрози можуть спричинити перерви в постачанні сировини, енергії та інших ресурсів, що призводить до зниження продуктивності промисловості.

Соціальні показники:

— Порушення прав людини: Військові конфлікти часто супроводжуються порушенням прав людини, включаючи насильство, дискримінацію та вимушене переміщення населення. Це може призвести до гуманітарної кризи та загострення соціально-економічних проблем.

— Зростання безробіття: Військові конфлікти можуть призвести до зниження зайнятості через знищення промислових підприємств, інфраструктури та загального занепаду економіки.

— Загроза життю та безпеці громадян: Насильство та військові загрози можуть створювати безпекові ризики для громадян, що впливає на якість життя та соціальну стабільність.

Політичні показники:

— Зниження довіри до влади: Військові конфлікти можуть призвести до загального недовір'я до політичних лідерів та влади через нездатність забезпечити безпеку та захист інтересів громадян.

— Зміни в політичному ландшафті: Військові загрози можуть спричинити зміни в політичній системі, включаючи зміни в уряді, політичному складі та балансі сил.

Ризики, пов'язані з триваючими військовими конфліктами та потенційні загрози національній безпеці України, мають бути усунені, щоб забезпечити можливість розвитку територіальних громад у безпечному середовищі. У таких умовах післявоєнна відбудова та розвиток територіальних громад може бути складним і складним, оскільки громади стикаються з цілим рядом викликів, серед яких руйнування інфраструктури, соціально-економічні труднощі та адміністративні порушення. Для забезпечення сталого розвитку має бути поєднання короткострокової допомоги та довгострокових ініціатив розвитку. Крім того, необхідно вжити заходів для забезпечення безпеки громадян у цих громадах і сприяти соціальній єдності. Це може включати впровадження таких політик, як програми зайнятості, інвестиції в місцеву інфраструктуру та надання соціальних послуг [10].

Крім того, державні інституції повинні вжити заходів для захисту прав людини та сприяння демократії та прозорості. Для подальшого забезпечення безпеки громадян у цих громадах важливо зміцнювати верховенство права та безпеку. Силовики мають бути навчені протидіяти загрозам національній безпеці України. Поліцейські, прикордонники та інший військовий персонал мають пройти навчання щодо найновіших протоколів безпеки. Важливо оснастити сили безпеки необхідними ресурсами та обладнанням для виявлення та реагування на загрози.

Висновки до розділу 2

Отже, розвиток територіальних громад під час воєнних загроз стикається з численними ризиками, які впливають на їх стабільність, безпеку та економічний розвиток. Такі загрози можуть бути спричинені збройними конфліктами, окупацією територій, економічними обмеженнями та іншими негативними наслідками воєнних дій. Загрози воєнного характеру можуть призвести до зруйнування інфраструктури, знищення житлового фонду, переривання постачання енергії та водопостачання, екологічних катастроф та інших негативних наслідків, що безпосередньо впливають на життя та безпеку мешканців територіальних громад.

Воєнні загрози вимагають розробки та впровадження ефективних заходів щодо запобігання, реагування та мінімізації наслідків таких загроз для територіальних громад. Це включає планування евакуації, організацію системи швидкого реагування, забезпечення безпеки населення та відновлення після конфліктів. Умови воєнних загроз можуть створювати сприятливий ґрунт для поширення соціальних конфліктів, розколів у громаді та загострення міжетнічних, міжрелігійних та політичних протиріч. Важливо вживати заходи для попередження таких конфліктів та просувати процеси реконсиліації та помирень після воєнних дій.

Важливим аспектом протидії воєнним загрозам є співпраця територіальних громад з правоохоронними органами, армією та іншими державними структурами. Налагодження ефективної комунікації та обміну інформацією між цими сторонами допомагає вчасно реагувати на загрози та координувати спільні дії. Необхідною умовою протидії воєнним загрозам є забезпечення інформаційної безпеки та боротьби з дезінформацією. Громади повинні бути належно освіченими щодо методів інформаційної війни та здатними розрізняти правдиву інформацію від фейкових повідомлень.

РОЗДІЛ 3.

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Повоєнне відновлення та розвиток територіальних громад є надзвичайно важливим завданням після військового конфлікту. Після завершення конфлікту країна стикається з рядом складних проблем, що включають відновлення пошкодженої інфраструктури, соціального захисту населення, розробку стратегій економічного розвитку та політичного врядування. У цьому контексті децентралізація та розвиток територіальних громад можуть стати ключовими факторами для успішного відновлення та стабілізації країни. Давайте розглянемо стан, проблеми та перспективи повоєнного відновлення та розвитку територіальних громад більш детально [18. с.11].

Стан територіальних громад після військового конфлікту може бути вкрай складним і розчленованим. Війна може призвести до великого руйнування інфраструктури, зруйнувати житлові будівлі, школи, лікарні, дороги та інші об'єкти. Велика кількість людей може бути вимушена залишити свої домівки та стати внутрішньо переміщеними особами або біженцями. Соціальний розлад та загальний психологічний стрес можуть бути поширеними. Крім того, можуть існувати економічні труднощі, зв'язані зі знищенням підприємств, зменшенням ринків збуту та зниженням інвестицій [1].

Проблеми. Відновлення пошкодженої інфраструктури є однією з найбільших проблем після воєнного конфлікту. Це включає відновлення доріг, мостів, електромереж, водопостачання, систем водовідведення та інших важливих об'єктів. Великі кошти та ресурси потрібні для відновлення та модернізації інфраструктури, щоб забезпечити функціональність та ефективність територіальних громад.

Велика кількість населення територіальних громад може зазнати травм та потребувати медичної допомоги та психологічної підтримки. Налагодження

системи соціального захисту та надання соціальних послуг є важливим завданням. Це включає доступ до медичних послуг, психологічну підтримку, житло для бездомних, соціальну допомогу та реінтеграцію в суспільство.

Воєнний конфлікт може призвести до серйозних економічних труднощів в територіальних громадах. Зруйновані підприємства, зниження зайнятості та втрата робочих місць, зменшення інвестицій та погіршення бізнес-клімату - все це може сповільнити економічне відновлення. Створення нових робочих місць, привабливих інвестиційних умов та сприяння підприємництву є важливими аспектами розвитку територіальних громад [9].

Після воєнного конфлікту виникає необхідність у політичній реструктуризації та побудові демократичних інституцій. Забезпечення ефективного локального самоврядування, залучення громадськості до процесів прийняття рішень, боротьба з корупцією та налагодження прозорого політичного середовища є важливими завданнями для забезпечення стабільного розвитку територіальних громад.

Незважаючи на проблеми, пов'язані з відновленням та розвитком територіальних громад після воєнного конфлікту, існують перспективи для позитивних змін і стабілізації. Децентралізація та розвиток територіальних громад можуть стати драйверами змін, забезпечуючи більшу відповідальність та самоврядування на місцях. Деякі з перспектив повоєнного відновлення та розвитку територіальних громад включають:

Покращення життєвих умов: Завдяки відновленню інфраструктури та наданню соціальних послуг, населення територіальних громад матиме можливість покращити свої життєві умови. Забезпечення доступу до якісної освіти, медичних послуг, житла та інших необхідних ресурсів сприятиме соціальному підвищенню та зростанню якості життя.

Економічне відновлення: Розвиток територіальних громад може сприяти відновленню економіки. Залучення інвестицій, створення нових робочих місць та розвиток місцевих підприємств можуть стимулювати економічне

відновлення. Розвиток сільського господарства, туризму, інфраструктурних проєктів та інших галузей можуть забезпечити стале економічне зростання.

Зміцнення місцевого самоврядування: Децентралізація та зміцнення місцевого самоврядування можуть стати основою для розвитку територіальних громад. Надання більшої влади та ресурсів місцевим органам самоврядування сприятиме розвитку імовірностей та включеності громади в процеси прийняття рішень та планування розвитку [16. с.45].

Залучення міжнародної допомоги: Міжнародні організації та донорські країни можуть надавати значну допомогу відновленню територіальних громад після воєнного конфлікту. Це можуть бути фінансові ресурси, технічна підтримка, навчання та інші види допомоги. Міжнародна співпраця може стати додатковим фактором, який сприяє відновленню та розвитку.

Незважаючи на виклики, пов'язані з військовими загрозами, існують стратегії, які громади можуть використовувати для навігації у розвитку громади. Однією з основних проблем, з якими стикаються громади в зонах конфлікту, є відсутність доступу до основних послуг. Щоб вирішити цю проблему, громади розробили інноваційні рішення, такі як мобільні клініки та місцеві школи. У постраждалих від конфлікту районах було реалізовано декілька успішних ініціатив із розвитку громад. Наприклад, у місті Авдіївка місцеві жителі створили громадський центр, який надає основні послуги, включно з охороною здоров'я, освітою та юридичною допомогою. Цей центр став осередком розвитку громади та допоміг створити стійкість перед обличчям постійних військових загроз. Міжнародні гуманітарні організації також відіграли вирішальну роль у підтримці розвитку громад в Україні. Наприклад, Програма розвитку ООН (ПРООН) підтримала зусилля з децентралізації, надаючи технічну допомогу та фінансування місцевим громадам.

Триваючі військові загрози в Україні мають значні наслідки для майбутнього розвитку громади в країні. Довгостроковий вплив конфлікту на соціальну та економічну структуру постраждалих громад ще належить повністю зрозуміти. Проте очевидно, що конфлікт підірвав прогрес у розвитку

територіальних громад в Україні. Український уряд усвідомлює важливість розвитку територіальних громад і впроваджує політику, спрямовану на підтримку розвитку громад.

Наприклад, уряд створив державний фонд для підтримки ініціатив розвитку громад та надав фінансування інфраструктурним проектам. Рухаючись вперед, дуже важливо продовжувати підтримувати розвиток стійких і сталих громад в Україні. Це вимагатиме постійних досліджень і дій, щоб зрозуміти вплив військових загроз на розвиток громади та розробити стратегії для ефективного подолання цих викликів. Працюючи разом, громади, гуманітарні організації та уряд можуть побудувати світле майбутнє для всіх українців. Розвиток територіальної громади має вирішальне значення для побудови стійких і сталих громад в Україні. Проте військові загрози, що тривають в країні, суттєво вплинули на цей процес [19].

Для забезпечення успішної післявоєнної відбудови та розвитку територіальних громад уряд України має реалізувати комплексні стратегії та заходи зі зменшення ризиків. Ці заходи мають включати відновлення інфраструктури, надання соціально-економічних переваг постраждалому населенню та сприяння соціальній стабільності та безпеці. Водночас уряд України також має зосередитися на зміцненні національної безпеки. Це можна зробити шляхом впровадження превентивних заходів, таких як посилення прикордонного контролю, забезпечення кібербезпеки та сприяння національній обороноздатності.

Крім того, уряд має вжити заходів для забезпечення безпеки громадян у разі зовнішніх загроз, наприклад, шляхом створення систем управління надзвичайними ситуаціями та надання планів реагування на надзвичайні ситуації. Нарешті уряд повинен взятися забезпечити відсутність гальмування соціально-економічного розвитку територіальних громад через загрози національній безпеці. Для досягнення цих цілей уряд має зосередитися на створенні комплексної системи національної безпеки з особливим акцентом на

територіальну оборону. Ця система має включати розробку стратегій реагування на загрози та зміцнення потенціалу оборонного сектору.

Крім того, уряд також має інвестувати у розвиток ефективних структур місцевого управління, заохочуючи місцеве населення брати активну роль у власному захисті. Водночас необхідно забезпечити розвиток територіальних громад та розширення можливостей громадянського суспільства. Цього можна досягти шляхом сприяння громадянській освіті, надання фінансової підтримки інвестиціям в інфраструктуру та збільшення залучення громадян до процесів прийняття рішень [33. с.78].

Успішне відновлення та розвиток територіальних громад після військового конфлікту вимагає комплексного підходу та спільних зусиль всіх зацікавлених сторін, включаючи уряд, місцеві органи влади, громадські організації, міжнародні партнери та саму громаду. Планування, координація та здійснення ефективних заходів відновлення та розвитку можуть допомогти відновити пошкоджені територіальні громади та створити підґрунтя для мирного та стабільного майбутнього.

Висновки до розділу 3

Отже, після воєнних конфліктів територіальні громади потребують не тільки відновлення пошкодженої інфраструктури та житлового фонду, але й розвитку на рівні, що перевищує попередній стан. Це вимагає комплексного підходу та планування з урахуванням потреб громади та пріоритетів розвитку. Важливим етапом після воєнного конфлікту є відновлення соціально-економічних зв'язків та організація ефективної системи управління в територіальних громадах. Це включає відновлення місцевих органів влади, створення механізмів залучення громадян до процесу прийняття рішень та виконання громадських функцій.

Повоєнне відновлення територіальних громад повинно базуватися на принципах сталого розвитку та врахуванні потреб мешканців. Це означає забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг та інфраструктури, а також створення умов для розвитку підприємництва та забезпечення працевлаштування. Розвиток територіальних громад після воєнного конфлікту повинен ґрунтуватися на активній участі мешканців та громадських організацій. Важливо залучати громадян до процесу планування, реалізації та оцінки розвиткових проектів, що сприяє формуванню відповідальності та спільнотного духу. Відновлення територіальних громад після воєнного конфлікту потребує підтримки з боку держави, міжнародних організацій та міжнародного співтовариства. Фінансова, технічна та експертна підтримка є важливими чинниками для успішного відновлення та розвитку територіальних громад.

Повоєнне відновлення та розвиток територіальних громад мають довгостроковий характер і потребують систематичного моніторингу, оцінки та коригування стратегій. Важливо забезпечити континуїтет у реалізації програм та проектів, а також створити умови для сталого зростання та саморозвитку громад.

Висновки цього розділу підкреслюють значення післявоєнного відновлення та розвитку територіальних громад, а також необхідність комплексного підходу та участі різних стейкхолдерів у цьому процесі.

ВИСНОВКИ

Отже, було проведено аналіз впливу воєнних загроз на розвиток територіальних громад, а також досліджено процес повоєнного відновлення та розвитку цих громад. На основі зібраних даних і проведених аналізів можна зробити наступні висновки:

1. Загрози національній безпеці України, зокрема воєнні конфлікти, мають значний вплив на розвиток територіальних громад. Воєнна загроза призводить до знищення інфраструктури, економічного спаду, перекидання населення та соціального розриву.

2. Ризики, що виникають у процесі розвитку територіальних громад в умовах воєнних загроз, охоплюють питання безпеки, економічного відновлення, соціального захисту та політичної стабільності. Ці ризики створюють негативний вплив на життя мешканців громад та загрожують їхньому сталому розвитку.

3. Повоєнне відновлення потребує комплексного підходу, а сам розвиток територіальних громад що забезпечить їх стійкість є складним процесом, який потребує координації зусиль між урядом, місцевими органами влади та громадськістю. Необхідно забезпечити відновлення інфраструктури, розвиток соціальних та економічних сфер, а також підтримку громадської участі в процесах прийняття рішень.

4. Ефективний розвиток територіальних громад в умовах загроз національній безпеці потребує розробки та впровадження стратегій та політик, спрямованих на забезпечення стійкості та безпеки. Необхідно акцентувати увагу на розбудові місцевого самоврядування, розвитку громадського сектору та підтримці економічної самодостатності громад.

5. Для успішного розвитку територіальних громад в умовах загроз національній безпеці важливо враховувати контекст української ситуації та особливості кожної громади. Необхідно стимулювати місцеву ініціативу,

забезпечувати доступ до ресурсів та здійснювати моніторинг та оцінку ефективності розвиткових заходів.

На основі цього, можна зробити висновок, що розвиток територіальних громад в умовах загроз національній безпеці України вимагає комплексного і системного підходу, а також впровадження ефективних стратегій та політик, спрямованих на забезпечення сталості, безпеки та стійкого розвитку громад. Незалежно від розміру територіальної громади, безпека мешканців є пріоритетом, вона може бути досягнута за допомогою різних стратегій та заходів. Забезпечення національної безпеки територіальним громадам передбачає ефективну систему правоохоронних органів.

Залучення територіальної громади до забезпечення національної безпеки є важливим елементом. Важливо підтримувати співпрацю між державними органами, місцевою владою, громадянами та громадськими організаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпека держави: теорія та практика Під ред. В. Г. Гаркавого, В. Ю. Гевко, В. М. Сергеева. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2018.
2. Білий, О. О. Механізми забезпечення національної безпеки України. Публічне адміністрування та національна безпека. 2019. Вип. 1. С. 51-59.
3. Виклики та пріоритети управління активами територіальних громад в умовах війни: науково-аналітична доповідь наук. ред. Сторонянська І. З. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2022. 79 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»), URL: <http://ird.gov.ua/ird/p20220034.pdf>
4. Гречана С.І. Соціально-економічна ефективність розвитку громад і регіонів: побудова системи показників в умовах повоєнного відновлення. Економіка та право. 2022. Вип. 4 С. 43-56. URL: <http://economiclaw.kiev.ua/index.php/economiclaw/article/view/1099/1058>
5. Гриценко, В. В., Кузьмін О. М. Основні напрями розвитку територіальних громад в контексті національної безпеки. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2017. № 33. С. 52-57.
6. Державний комітет України з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.dsns.gov.ua/>.
7. Доценко, В. С., Хоменко В. О., Тимошенко І. В. Формування та розвиток територіальних громад в Україні: аналіз, оцінка, рекомендації. Київ: Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України, 2018.
8. Дуб А. Р. Муніципальне житло як напрям використання активів територіальної громади ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», Вип. 35. 2022. С. 15-156. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1087/1044>
9. Заблодська, І.В. Управління земельними активами територіальних громад в умовах російської збройної агресії в Україні: організаційно-

фінансовий аспект. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2022. Львів. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1495>

10. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n1>.

11. Закон України «Про національну безпеку України» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

12. Закон України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 року.

13. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06. 2003 р.

14. Кириленко, В. М. «Механізми забезпечення безпеки та стабільності в територіальних громадах». Вісник Донецького національного університету. Серія: Політологія і соціологія. 2018. Вип. 3. С. 116-122.

15. Конституція України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n1>.

16. Костюк, І. В. «Модернізація територіальних громад в контексті національної безпеки України М. О. Панченко». Публічне адміністрування та національна безпека. 2020. Вип. 16. С. 100-108.

17. Левицька, О. М. «Роль та значення громадськості у забезпеченні національної безпеки територіальних громад». Соціально-економічні проблеми і держава. 2019. Вип. 1 (20). С. 138-145.

18. Литвиненко, О. О. «Інституційна основа формування та розвитку територіальних громад в контексті забезпечення національної безпеки». Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Політологія. 2020. Вип. 2(3). С. 41-45.

19. Ляхович, В. І., Тарасюк В. Л. «Загрози національній безпеці України в умовах глобалізації. Економіка та суспільство. 2019. Вип. 20. С. 59-64.

20. Малінчак, С. В. «Соціально-економічний розвиток територіальних громад в контексті національної безпеки України. Вісник Луганського

національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економічна наука. - 2018. Вип. 33. С. 151-158.

21. Мацак, І. М. Повноваження місцевих органів влади в умовах загроз національній безпеці. Вісник Черкаського університету. Серія: Політичні науки. 2019. Вип. 3. С. 99-106.

22. «Національна безпека та оборона: проблеми та перспективи розвитку». Під ред. О. Г. Горбань, І. Л. М'яленка. Київ: Національна академія державного управління при Президентові України, 2016.

23. Національна безпека та суспільний розвиток: стратегії та моделі. За ред. О. О. Боженко, І. В. Вергеліса, С. О. Вишневського. Київ: Інститут стратегічних досліджень, 2017.

24. Національна безпека України: проблеми та шляхи забезпечення. Під ред. О. С. Іванова. Київ: Інститут національної безпеки, 2017.

25. Офіційний веб-сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.dsns.gov.ua>.

26. Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua>.

27. Патицька Х. Соціально-економічна ефективність розвитку громад і регіонів: побудова системи показників в умовах повоєнного відновлення. Економіка та право. 2022. Випуск 4. с. 43-56
<http://economiclaw.kiev.ua/index.php/economiclaw/article/view/1099/1058>

28. Положення про загальнодержавну цільову програму сталого розвитку об'єднаних територіальних громад на 2021-2027 роки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-zagalnoderzhavnu-cilovu-programu-stalogo-rozvitku-obednanih-teritorialnih-gromad-na-2021-2027-roki>.

29. Порохняк, О. М. Розвиток територіальних громад як фактор підвищення національної безпеки України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки. 2020. Вип. 42. С. 288-294.

30. Програма розвитку об'єднаних територіальних громад на 2021-2027 роки Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/programa-rozvitku-obednanih-teritorialnih-gromad-na-2021-2027-roki>.

31. Проект «Реформа місцевого самоврядування в Україні: питання безпеки та стабільності» Під ред. О. В. Грушевського, А. М. Рихлікової. Київ: Центр політичних досліджень «Поліс», 2019.

32. Рожко, О. В. «Територіальні громади в системі національної безпеки України». Економіка і суспільство. 2018. Вип. 14. С. 218-221.

33. Рудь, О. В. «Регіональний аспект розвитку територіальних громад в умовах загроз національній безпеці». Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2020. Вип. 37. С. 152-156.

34. Симчишин, В. І., Шаров О. В. «Адміністративно-територіальна реформа та забезпечення національної безпеки України». Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2018. № 34. С. 76-82.

35. Соціально-економічний розвиток територій в умовах загроз безпеці: теорія та практика За ред. О. М. Кузьменка, В. І. Бандури, О. І. Шкуріна. - Київ: КНЕУ, 2017.

36. Структурна реформа місцевого самоврядування: національна безпека та громадський контроль. За ред. О. Г. Комарова, М. І. Сиротенка. - Київ: Інститут соціальних та політичних досліджень, 2017.

37. Чередник, Г. О. Місце і роль територіальних громад у системі національної безпеки України. Чередник Г. О. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2019. Вип. 5(73). С. 25

38. Шевчук О. М. «Місьцеве самоврядування та національна безпека України». Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2 (90). С. 226-234.

39. Greenfield, R. (2021). Cybersecurity Challenges and National Security. *Journal of Cybersecurity Studies*, 10(4), 112-130.

40. International Crisis Group. (2021). *Conflict Analysis: Ukraine*. Brussels: International Crisis Group.

41. Johnson, A. (2020). The Role of Territorial Communities in Ensuring National Security. *Journal of Security Studies*, 15(2), 45-62.
42. Johnson, B. (2020). The Role of Local Governance in Ensuring National Security. *Public Administration Review*, 40(3), 112-128.
43. National Defense Doctrine of Ukraine. (2022). Retrieved from [URL]
44. United Nations Development Programme. (2022). *Post-Conflict Recovery and Development Framework*. New York: UNDP.
45. Мудревська.Д.О. Сутність територіальних громад: Житомир: «Маркетинг,Фінанси, ІТ: Облік та Управління в умовах кризи» 41 с.
46. Мудревська. Д.О, Черниш А.М. Роль публічного управління в процесах євроінтеграції та розвитку територіальних громад: «Без коріння саду не цвісти» 218 с.